

The Effect of Group Counseling Based on Spirituality on the Development of Positive Relations with Others and Self-acceptance in Girls of Divorced Families: An Experimental Study

Maryam Safara^{1*} , Mina Khanbabaee² , Minoo Khanbabaee²

1- Women's Research Center, Department of Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.

2- Department of Psychology, Science and Research University, Ghazvin, Iran.

*Correspondence should be addressed to Ms. Maryam Safara; Email: m.safara@alzahra.ac.ir

Article Info

Received: Oct 15, 2018

Received in revised form:

Nov 24, 2018

Accepted: Dec 31, 2018

Available Online: Jun 21, 2020

Keywords:

Divorce

Group Counseling

Interpersonal Relationships

Spirituality

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23051>

Abstract

Background and Objective: Parents getting divorced is a stressful situation for the children that may expose them to many psychological problems. However, spiritual intervention can lead to adaptability, improved interpersonal relationships and, finally, empowerment of female children of divorce. The purpose of this study was to examine the effectiveness of group counseling model based on spirituality on the development of positive relations with others and self-acceptance in girls of divorce.

Methods: This was a quasi-experimental study involving two groups. The sample population included all girls whose parents had got divorced and were school students in Karaj, Iran, in the educational year 2017-2018. Out of the sample population, a total 20 girls were selected via accessible sampling method. Ten girls were assigned to the experimental and 10 to the control group. The experimental group received the treatment in eight (two-hour) sessions while the control group received no treatment. Immediately after the last treatment session, posttests were administered to the participants. Ryff's Psychological Wellbeing Questionnaire was applied for collecting data. The collected data were analyzed using descriptive statistics and MANCOVA. In this study, all the ethical considerations have been observed and the authors reported no conflict of interest.

Results: The results showed that group counseling model based on spirituality had a significant effect on the development of positive relationships with others and self-acceptance in girls of divorce ($P < 0.05$).

Conclusion: According to the findings, it seems that spiritual intervention is effective in increased positive relations with others and self-acceptance in girls after their parents' divorce. Therefore, practical measures can be taken through group counseling based on spirituality to improve and promote their psychological wellbeing.

Please cite this article as: Safara M, Khanbabaee M, Khanbabaee M. The Effect of Group Counseling Based on Spirituality on the Development of Positive Relations with Others and Self-acceptance in Girls of Divorced Families: An Experimental Study. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(2):49-61. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23051>

Summary

Background and Objective

Divorce is one of the serious causes of damage to a family. It is a social disaster with great consequences for the current societies. Divorce incurs great human, social and economic costs and

is correlated with lack of health, emotional disorders, addiction and poverty (1). In any community, the occurrence of divorce can have clearly adverse effects on the family, the couples, and the children (2).

Parental divorce can lead to emotional and behavioral disorders. In some cases, the power of thought and will is taken away from him and, in

general, it upsets him so much that its effects are lifelong for the child (3). Among the consequences of divorce for children are frequent behavioral problems and poor educational performance, which continue for a long time (4) and it can cause or exacerbate mental disorders (5). Therefore, given the adverse effects of divorce on children, it is necessary to adopt a therapeutic approach to improving positive relationships with others and promoting the feeling of self-acceptance in themselves.

Spirituality is associated with the promotion of psychological and personality traits, so that people with high perceived spirituality can be expected to have higher levels of emotional and psychological well-being and lower levels of neuroticism (6). Spirituality can help a person to evaluate negative events in different ways; therefore, spirituality creates a stronger sense of control and, thus, contributes to psychological adjustment (7). Spiritual intervention increases people's access to spiritual resources and spirituality in general (8). The spiritual therapy approach, by increasing the meaning of life, helps not only to solve emotional problems but to achieve the ultimate level of ability and talent (9).

Spiritual therapy is effective in treating and preventing many mental disorders by creating a spiritual lifestyle, increasing coping skills, providing emotional support and creating meaning and purpose in life. Considering the increased rate of divorce in the country and considering the fact that studies have confirmed a decline in the educational performance, mental health, and feeling of responsibility (10), the present study is an attempt to examine the effect of group counseling based on spirituality on the development of positive relations with others and self-acceptance in girls of divorce.

Methods

Compliance with ethical guidelines: The ethical considerations taken into account in the present study include: Informing the participants about the research and obtaining their consent to enter the study, leaving them free to quit and confidentiality of their individual information.

The present study was quasi-experimental and involved two groups. The sample population included all girls whose parents had got divorced and were school students in Karaj, Iran, in the educational year 2017-2018. Out of the sample population, 20 girls who met the required criteria (i.e., being aged 12-16, being a divorce child, and being female) were selected via accessible

sampling method. Ten girls were assigned to the experimental and 10 to the control group. Ryff's Psychological Wellbeing Questionnaire was applied for collecting data, which was administered to the participants before (as pretest) and after the treatment sessions (as posttest). The experimental group received the treatment in eight (two-hour) sessions while the control group received no treatment. The collected data were analyzed using MANCOVA.

Results

The results showed a significant difference between the pretest and posttest mean scores and standard deviations related to the research variables in the experimental group. In other words, the mean score related to positive relationships with others significantly increased from 57.70 ± 7.73 before the treatment to 72.50 ± 6.50 following the treatment and the mean score related to self-acceptance significantly increased from 51.70 ± 11.60 before the treatment to 67.90 ± 8.50 after the treatment sessions. Covariance was used for better analysis of the results. For this purpose, first the normal distribution and homogeneity of variance-covariance was examined. The results of the Kolmogorov-Smirnov test indicated that all the variables enjoyed normal distribution ($P < 0.05$). Therefore, the assumptions of the statistical test were established and this statistical test was used for analyzing the data. The results of covariance analysis suggested that group counseling based on spirituality had a significantly positive effect on increased development of positive relationships with others and self-acceptance in the girls of divorce ($P < 0.05$).

Conclusion

The findings showed that group counseling based on spirituality significantly increased the positive relations with others and self-acceptance in the girls after their parents got divorced and proved effective in this regard. This finding is consistent with the results of Ottaway (11), Goeke-Morey et al. (12), Barzegarbafrroei (13), and Revheim and Greenberg (14). In explaining this finding, it can be stated that effective relationships with others lead to the development of individuals and improvement of their quality of life while ineffective relationships are an obstacle to development and even the cause of disturbance of mental peace (15).

The lack of any changes in the positive relationships with others and self-acceptance in the control group further confirms the

effectiveness of group counseling based on spirituality. Therefore, given the nature of spiritual intervention, which is based on the existential and divine structure of human and the direct effect of these teachings on human beings, it can be stated that developed certain plans for empowering girls of divorce is of particular importance. The results of the present study can be used for promoting the psychological wellbeing of these groups of girls for policy making, developing plans and execution.

Acknowledgements

We hereby thank all those who assisted us in this research project.

Ethical considerations

This article has been obtained from a study approved by University of Al-Zahra under the code 999/3/96D. The Ethics Committee in Biomedical Research of Shahid Beheshti University of Medical Sciences has confirmed this research.

Funding

According to the authors, Vice Chancellor for Research in Al-Zahra University funded this research project.

Conflict of interest

The authors of the article did not report any conflicts of interest in this study.

Authors' contributions

Supervision over the project and planning the treatment: first author; planning and implementing the treatment, data collection and writing the article: second and third authors.

References

- Mokhtari M, Mirfardi A, Mahmoudi E. A study of social factors influencing tendency towards divorce in Yasouj. *Journal of Applied Sociology the University of Isfahan*. 2014;25(1):141-57. (Full Text in Persian)
- Wallerstein J, Lewis J, Packer Rosenthal S. Mothers and their children after divorce: Report from a 25-year longitudinal study. *Psychoanalytic Psychology*. 2013;30(2):167.
- Yaghoobi K, Sohrabi F, Mofidi F. A Comparative study of the degree of aggression among divorced and not divorced children. *Psychology Studies*. 2011;7(1):97-110. (Full Text in Persian)
- Weaver JM, Schofield TJ. Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*. 2015;29(1):39.
- Asadollahi F, Neshatdoost Hamid T, Kalantary M, Mehrabi HA, Afshar H, Daghighzadeh H. Effectiveness of spiritual therapy on somatic symptoms in female patients with irritable bowel syndrome. *Research in Behavioural Sciences*. 2014;12(3):317-27. (Full Text in Persian)
- Sotoodeh H, Shakerinia I, Jobaneh RG, Kheyraati M, Seddigh MH. Role of Family Health and Spiritual health on Nurses Psychological Wellbeing. *Medical History Journal*. 2016;7(25):161-84. (Full Text in Persian)
- Bolhari J, Ghoobaribonab B, Ghahari S, Mirzaei M, Raghebian R, Doosalivand H. *Spiritual skills training*. Tehran: Tehran University; 2013. (Full Text in Persian)
- Asefi R, Alipur A, Saffariniya M. Moghayese-ye Asarbakhshi-ye Ma'naviat-darmani va Tarhvareh-darmani bar Afsordegi-ye Daneshjooyan-e Afsordeh. *Ravanshenasi va Din*. 2014;2(34):27-42. (Full Text in Persian)
- Kamari S, Fooladchang M. Effectiveness of spirituality therapy training based on positivity on life expectancy and life satisfaction in adolescents. *J Research in Clinical Psychology and Counselings*. 2016;6(1):5-23. (Full Text in Persian)
- Ghamari Givi H, Khoshnoodniay Chomachaei B. Comparison of social skills, mental health and academic performance in children with divorced, divorcing and intact parents. *Family Research*. 2016;12(1):69-92. (Full Text in Persian)
- Ottaway A. The impact of parental divorce on the intimate relationships of adult offspring: a review of the literature. *Graduate journal of counseling psychology*. 2010;2(1):5.
- Goeke-Morey MC, Taylor LK, Merrilees CE, Shirlow P, Cummings EM. Adolescents' relationship with God and internalizing adjustment over time: The moderating role of maternal religious coping. *Journal of Family Psychology*. 2014;28(6):749.
- Barzegarbafrroei K. The Effectiveness of spiritual treatment education on psychological well-being and study performance of girl students from Islam point of view. *Akhlagh Religious Extension Quarterly*. 2014;10(38):126-52. (Full Text in Persian)
- Revheim N, Greenberg WM. Spirituality matters: Creating a time and place for hope. *Psychiatric rehabilitation journal*. 2007;30(4):307-10. (Full Text in Persian)
- Akbarzadeh D, Akbarzadeh H, Ahmadi E. Correlation between Assertiveness, Psychological Well-being, and Aggression with Social Anxiety. *Qom University of Medical Sciences Journal*. 2015;9(1):22-9. (Full Text in Persian)

مدى تأثير الإرشاد الجمعي القائم على المعنوية على العلاقات الايجابية مع الآخرين وقبول الذات لدى الفتيات بعد طلاق الوالدين: دراسة تجريبية

مريم صفآرا^{١*}، مينا خانباباي^٢، مينو خانباباي^٢

١- مركز دراسات المرأة، قسم علم النفس، جامعة الزهراء (س)، طهران، ايران.

٢- قسم علم النفس، جامعة العلوم والتحقيقات، قزوین، ايران.

* المراسلات الموجهة إلى السيدة سیده مريم صفآرا؛ البريد الإلكتروني: m.safara@alzahra.ac.ir

معلومات المادة

الوصول: ٥ صفر ١٤٤٠

وصول النص النهائي: ١٦ ربيع الاول ١٤٤٠

القبول: ٢٣ ربيع الثاني ١٤٤٠

النشر الإلكتروني: ٢٩ شوال ١٤٤١

الكلمات الرئيسية:

الإرشاد الجمعي

الطلاق

العلاقات الشخصية

المعنوية

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: ان طلاق الوالدين يعتبر من أكثر الأحداث المرهقة والمجهدة لأولادهم مما يجعلهم عرضة لشتى المشاكل النفسية. ومن هذا المنطلق فإن بإمكان التدخل المعنوي أن يؤدي إلى التكيف وتحسين العلاقات الشخصية وبالتالي تمكين هذه الفئة من الفتيات. فالغرض من الدراسة هذه، تحديد مدى فعالية الارشاد الجمعي القائم على المعنوية في العلاقة الايجابية مع الآخرين وقبول الذات لدى الفتيات مابعد طلاق الوالدين.

منهجية البحث: اجريت الدراسة الحالية بطريقة شبه تجريبية ذات مجموعتين. اشتمل المجتمع الاحصائي كافة الفتيات التي تتراوح اعمارهن ١٢ الى ١٦ سنة من والدين منفصلين وكنّ يدرسن في مدارس مدينة كرج عام ١٨-٢٠١٧ الدراسي؛ تم اختيار ٢٠ طالبة بطريقة اخذ العينة المتاحة وتم تعيينهن عشوائياً إلى مجموعتي التجريبية والضابطة (في كل مجموعة ١٠ طالبة). تلقت المجموعة التجريبية تدخلاً بصورة جماعية ولمدة ثمان جلسات (لكل جلسه ساعتان) بينما لم تتلق المجموعة الضابطة اي تدخل. وبعد انتهاء جلسات العلاج، تم اجراء الاختبار البعدي من العينات. ولغرض جمع البيانات تم استخدام استبيان "ريف" للرفاه النفسي. تم تحليل المعطيات مستخدماً مناهج الاحصاء الوصفي وتحليل التغيرات متعدد المتغيرات (MANCOVA). تمت مراعاة جميع الموارد الأخلاقية في هذا البحث وازضافة الى هذا فإن مؤلفي البحث لم يشيروا الى اي تضارب في المصالح.

الكشوفات: وفقاً للنتائج، إن الارشاد الجمعي القائم على المعنوية له تأثير دال احصائياً على تعزيز العلاقة الإيجابية مع الآخرين وقبول الذات لدى الفتيات بعد طلاق الوالدين ($P < 0.05$).

الاستنتاج: بالنظر إلى النتائج، يبدو أن التدخل المعنوي يؤثر على تصعيد العلاقات الإيجابية مع الآخرين وقبول الذات لدى الفتيات بعد الطلاق. ولهذا يمكن اتخاذ الخطوات العملية من أجل تحسين وتعزيز الرفاه النفسي من خلال الارشاد الجمعي القائم على المعنوية.

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Safara M, Khanbabaee M, Khanbabaee M. The Effect of Group Counseling Based on Spirituality on the Development of Positive Relations with Others and Self-acceptance in Girls of Divorced Families: An Experimental Study. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(2):49-61. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23051>

اثربخشی مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت بر روابط مثبت با دیگران و پذیرش خود در دختران بعد از طلاق والدین: مطالعه آزمایشی

مریم صف‌آرا^{۱*}، مینا خانبابایی^۲، مینو خانبابایی^۲

۱- پژوهشکده زنان، گروه روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.

۲- گروه روان‌شناسی، دانشگاه علوم و تحقیقات، قزوین، ایران.

*مکاتبات خطاب به خانم مریم صف‌آرا؛ رایانامه: m.safara@alzahra.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۲۳ مهر ۱۳۹۷

دریافت متن نهایی: ۳ آذر ۱۳۹۷

پذیرش: ۱۰ دی ۱۳۹۷

نشر الکترونیکی: ۱ تیر ۱۳۹۹

چکیده

سابقه و هدف: طلاق والدین یکی از رویدادهای تنش‌زا و استرس‌آور برای فرزندان است و آنان را در معرض مشکلات روان‌شناختی متعددی قرار می‌دهد و در این میان مداخله معنوی می‌تواند به سازگاری، بهبود روابط میان‌فردی و در نهایت توانمندسازی این قشر از دختران منجر گردد. از این رو پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت بر روابط مثبت با دیگران و پذیرش خود در دختران، بعد از طلاق والدین انجام شده است.

روش کار: پژوهش حاضر از نوع نیمه‌تجربی دو گروهی بود. جامعه آماری همه دختران ۱۲ تا ۱۶ ساله‌ای بودند که والدینشان از هم جدا شدند و در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ در مدارس شهر کرج مشغول به تحصیل بودند؛ از میان این افراد، تعداد ۲۰ نفر به شیوه نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند و در دو گروه آزمایش و کنترل (هر کدام ۱۰ نفر) به‌طور تصادفی جایگزین شدند. آزمودنی‌های گروه آزمایش در هشت جلسه دو ساعته به‌صورت گروهی مداخلات را دریافت کردند، در صورتی که گروه کنترل مداخله‌ای دریافت نکرد. بلافاصله بعد از اتمام جلسات درمانی، پس‌آزمون از نمونه‌ها گرفته شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه بهزیستی روان‌شناختی ریف استفاده شد. اطلاعات به‌دست‌آمده نیز با روش‌های آمار توصیفی و تحلیل کوواریانس چندمتغیری (MANCOVA) تحلیل شد. در این پژوهش همه موارد اخلاقی رعایت شده است و مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت در افزایش روابط مثبت با دیگران و پذیرش خود دختران، بعد از طلاق والدین تأثیر معناداری داشت ($P < 0/05$).

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های موجود، به نظر می‌رسد که مداخله معنوی بر افزایش روابط مثبت با دیگران و پذیرش خود دختران بعد از طلاق تأثیر دارد. از این رو، می‌توان با برنامه مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت برای بهبود و ارتقای بهزیستی روان‌شناختی آنان اقدام عملی نمود.

واژگان کلیدی:

روابط میان‌فردی

طلاق

مشاوره گروهی

معنویت

استناد مقاله به این صورت است:

Safara M, Khanbabae M, Khanbabae M. The Effect of Group Counseling Based on Spirituality on the Development of Positive Relations with Others and Self-acceptance in Girls of Divorced Families: An Experimental Study. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmāt. 2020;6(2):49-61. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23051>

مقدمه

طلاق از مهم‌ترین پدیده‌های حیات انسان به شمار می‌آید که نه تنها تعادل روانی دو انسان بلکه تعادل روانی فرزندان، بستگان و نزدیکان را نیز به هم می‌ریزد (۱). نخستین کسانی که این فاجعه اجتماعی در آنان تأثیر می‌گذارد فرزندان به‌ویژه نوجوانان هستند. از آنجایی که نوجوانی دوران دغدغه رابطه‌ها می‌باشد، آنان ممکن است اعتماد خود را به ثبات رابطه‌ها و صداقت در روابط از دست بدهند و مشغله ذهنی خاصی با مقوله اعتماد پیدا کنند (۲). بسیاری از مطالعات نشان می‌دهد که طلاق والدین و زندگی در خانواده آسیب‌دیده با پیامدهای منفی مختلفی در فرزندان همراه است (۳). شاید بتوان گفت که بارزترین نتیجه طلاق از نظر کمی و کیفی در فرزندان خود را نشان می‌دهد. بسیاری از کودکان در تجربه طلاق والدینشان مشکلاتی را در عملکردشان نشان می‌دهند از جمله مشکلات رفتاری مکرر و ضعف در عملکرد تحصیلی که تا سال‌ها بعد از جدایی نیز این مشکلات ادامه می‌یابد (۴). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که فرزندان طلاق حتی ۲۵ سال بعد از طلاق والدینشان نیز نمی‌توانند به‌طور کامل با این واقعه کنار بیایند و این فرزندان شکست‌های بیشتری را در ازدواج، مسائل اقتصادی و روانی تجربه می‌کنند و گرایش بیشتری به استفاده از الکل و مواد مخدر دارند (۵). در این زمینه مطالعات صورت‌گرفته درباره فرزندان خانواده‌های طلاق نشان می‌دهد که این فرزندان سازگاری روان‌شناختی، خودپنداره، عزت نفس و توانش اجتماعی کمتری نسبت به فرزندان در خانواده‌های عادی دارند (۶). روابط مثبت با دیگران و پذیرش خود از ابعاد بهزیستی روان‌شناختی است؛ ارتباط مثبت با دیگران عبارت است از توانایی برقراری روابط نزدیک و صمیمی با دیگران و اشتیاق برای برقراری چنین رابطه‌ای و نیز عشق ورزیدن به دیگران (۷). بیشتر پژوهش‌ها حاکی از این است که فرزندان در خانواده‌های طلاق به‌طور میانگین بهزیستی روان‌شناختی و سلامت روان پایین‌تری نسبت به فرزندان در خانواده‌های عادی دارند (۸). داشتن روابط صمیمی با اعضای خانواده در بهزیستی ذهنی فرد تأثیر دارد (۹). پژوهش وینهرن^۱ نشان داده است که افراد دارای بهزیستی روان‌شناختی بالا از رضایت خانوادگی بالاتری برخوردارند (۱۰).

پذیرش خود به معنای احترام به نفسی است که بر اساس

آگاهی از نقاط قوت و ضعف خود به دست می‌آید؛ ارتباط اعتماد به نفس و بهزیستی روانی از این امر ناشی می‌شود که فرد با اعتماد به نفس بالا استقلال بیشتر و وابستگی کمتری دارد و به دنبال چاره‌جویی و حل مسئله است و در مقابل بحران ایستادگی می‌کند (۱۱). معنویت حقیقت‌دربگیرنده وجود انسان است که می‌تواند بر ابعاد شناختی و رفتاری او همچون ارتباط مثبت با دیگران و پذیرش خود اثرگذار باشد. ارتباط معنویت که منبعی از حمایت اجتماعی محسوب می‌شود، در برابر سردرگمی‌ها و مصیبت‌ها، احساسی از معناداری را در قلب ایجاد می‌کند و به مردم احساسی از کنترل غیرمستقیم بر پیشامدها می‌دهد که در نهایت منجر به کاهش انزوا و تنهایی در افراد می‌شود (۱۲). مداخله معنوی با کمک به افراد برای مقابله بهتر با عوامل استرس‌زای زندگی از طریق مشارکت معنوی با نوع‌دوستی بیشتر، سپاسگزاری، بخشش و آرامش بیشتر موجب می‌شود که فرد کمتر درگیر روابط و احساسات استرس‌زا شود (۱۳) و با افزایش خودآگاهی، ایجاد ارتباط و پیوند با اطرافیان و دریافت حمایت اجتماعی از سوی دیگران، افزایش حس اطمینان، معنی و هدف در زندگی و مقابله و سازگاری مؤثر با مشکلات روانی و جسمانی نیز موجب بهبود و ارتقای بهزیستی افراد می‌شود و سطح سازگاری افراد را با رویدادهای زندگی به‌ویژه تنش‌های زندگی روزمره افزایش می‌دهد (۱۴).

به نظر بسیاری از متخصصان، درمان بیماری به‌صورت گروهی بسیار مؤثر است. گروه موجب بهبود مهارت‌های ارتباطی فرد بیمار می‌شود و نظام حمایتی مفیدی را در اختیار او قرار می‌دهد. از سوی دیگر، فرد با مشاهده دیگران به منحصربه‌فرد نبودن مشکل خود پی می‌برد و این موضوع موجب امیدواری بیشتر او خواهد شد (۱۵). همچنین تعامل بین اعضای گروه به افراد فرصت می‌دهد تا راه‌های جدید را بیابند و درباره راه‌های تعامل خود با دیگران بیاموزند و اعضا اغلب همانند آینه برای یکدیگر می‌شوند (۱۶). معنویت‌درمانی با استفاده از اصول خاص و با کاربرد شیوه‌های معنوی-مذهبی به بیماران کمک می‌کند تا به ادراکی فرامادی از خود، دنیا، حوادث و پدیده‌ها دست یابند و از طریق پیوند با این دنیای فرامادی، به سلامت و رشد برسند (۱۷).

در پژوهشی فاگان و چرچیل^۲ به این نتیجه رسیده‌اند که طلاق خانواده را دچار ضعف عمده می‌کند و روابط بین والدین و فرزندان را دگرگون می‌سازد. همچنین، طلاق روش مدیریت

^۲Fagan & Churchill

^۱Veenhi

انسان و نیز لزوم ارزیابی مجدد نقش مذهب در بهداشت روانی است (۲۶).

از آنجایی که در جامعه ایرانی و اسلامی ما بسیاری از رفتارها در زندگی فردی و اجتماعی افراد، مستقیم یا غیرمستقیم، متأثر از آموزه‌ها و باورهای دینی است و اغلب با آنها نیز ارزیابی می‌شود، بنابراین با توجه به روند روبه‌گسترش استفاده از شیوه‌های جدید درمان‌ها می‌توان با بهره‌گیری از روش‌های اثرگذار مانند معنویت‌درمانی زمینه جدیدی را در مداخلات بر افراد آسیب‌پذیر فراهم کرد. با وجود تأکید پژوهش‌ها بر مؤثر بودن معنویت در زمینه سلامت روان، اما در ایران برنامه منسجمی درباره مداخلاتی مبتنی بر معنویت در جهت افزایش ارتباط مثبت و پذیرش خود در جامعه فرزندان طلاق وجود ندارد. به نظر می‌رسد این بخش از پژوهش بتواند در پاسخگویی به نیازهای برقراری ارتباط مثبت و پذیرش خود از فرزندان طلاق در ایران مؤثر باشد و نیز مشاوران حوزه طلاق بتوانند از دستاوردهای این بخش از پژوهش در کار درمانی خود استفاده بهینه نمایند.

روش کار

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: موارد اخلاقی رعایت‌شده در پژوهش حاضر عبارت است از: اطلاع‌رسانی کامل درباره کیفیت پژوهش و کسب رضایت آزمون‌شوندگان برای ورود به پژوهش، داشتن آزادی و اختیار برای کناره‌گیری از پژوهش و رعایت رازداری کامل برای تک‌تک افراد.

پژوهش حاضر از نوع نیمه‌تجربی دو گروهی است. جامعه آماری همه دختران ۱۲ تا ۱۶ ساله‌ای بودند که والدینشان از هم جدا شدند و در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ در مدارس شهر کرج مشغول به تحصیل بودند. از میان این افراد، تعداد ۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند و در دو گروه آزمایش و کنترل (هر کدام ۱۰ نفر) به‌طور تصادفی جایگزین شدند.

معیارهای ورود شرکت‌کنندگان به مطالعه عبارت بود از: داشتن سن ۱۲ تا ۱۶، جدایی پدر و مادر از یکدیگر و شرکت دختران؛ و معیارهای خروج نیز شامل ابتلا به بیماری‌های روانی و شرکت افراد در کلاس‌های آموزشی دیگر بود.

برای اجرای پژوهش ابتدا به آموزش و پرورش استان البرز مراجعه شد و بعد از دریافت معرفی‌نامه برای انجام مداخله و کار پژوهشی به مدرسه الف و ب مراجعه شد و بعد از

رفتار فرزندان را دچار مشکل می‌سازد و بر احساس شایستگی آنان تأثیر سوء می‌گذارد (۱۸). اوتاوا^۱ در پژوهش خود به تأثیر طلاق والدین بر روابط صمیمی فرزندان بزرگسال پرداخته و به این نتیجه رسیده است که طلاق والدین در روابط صمیمی فرزندان بزرگسال خانواده‌های طلاق تأثیر دارد (۱۹). نتایج پژوهش یانکر^۲ و همکاران که با هدف بررسی رابطه بین معنویت و مذهب با پیامدهای روان‌شناختی در نوجوانان انجام داده‌اند، نشان داده نوجوانانی که گرایش معنوی و مذهبی بالاتری دارند رفتارهای پرخطر کمتری از خود بروز می‌دهند و از بهزیستی روانی و عزت نفس بیشتری برخوردارند (۲۰). کرمی و همکاران در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین عزت نفس و سلامت روانی با بهزیستی روان‌شناختی کودکان طلاق و عادی نشان داده‌اند که نمرات سلامت روان و بهزیستی روان‌شناختی در کودکان عادی بیشتر از کودکان طلاق است (۲۱). در پژوهشی دیگر، گوک-ماری^۳ و همکاران نشان داده‌اند فرزندان که گرایش‌های مذهبی و معنوی قوی‌تری گزارش داده‌اند کمتر از مشکلات سازگاری درونی‌شده رنج می‌برند (۲۲). برزگر بفرویی در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که آموزش معنویت‌درمانی در افزایش بهزیستی روان‌شناختی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان گروه آموزش تأثیر معناداری دارد (۲۳). ریو هییم و گرینبرگ^۴ نیز در پژوهش خود نشان داده‌اند که استفاده از معنویت در گروه‌درمانی یکی از عوامل تأثیرگذار و حائز اهمیت است که می‌تواند در ارتقای حمایت‌های اجتماعی، سازگاری و تطابق در امور مربوط به سلامت مؤثر باشد (۲۴). نتایج پژوهش اژدری‌فرد و همکاران نیز نشان داده که آموزش عرفان و معنویت موجب افزایش سلامت روان و بهبود عملکرد جسمانی، اجتماعی و کاهش اضطراب و افسردگی دانش‌آموزان شده است (۲۵).

اهمیت و ضرورت طرح موضوع معنویت و مذهب از جهات مختلف در عصر جدید احساس می‌شود. یکی از این ضرورت‌ها در عرصه انسان‌شناسی توجه به بُعد معنوی انسان از دیدگاه دانشمندان به‌ویژه کارشناسان سازمان جهانی بهداشت است که اخیراً انسان را موجودی زیستی، روانی، اجتماعی و معنوی تعریف کرده‌اند. ضرورت دیگر طرح این موضوع ظهور دوباره کشش معنوی و نیز جست‌وجوی درک روشن‌تری از ایمان و همچنین گستره معنویت و مذهب در همه زوایای زندگی

^۱) Ottawa

^۲) Yonker

^۳) Goeke-Morey

^۴) Revheim, Greenberg

محتوای جلسات آموزشی به این شرح است:

جلسه اول: (۱) هدف: آشنایی اعضا با یکدیگر، آشنایی با قوانین گروه و خودآگاهی و خودشناسی و شناخت نقاط ضعف و قوت؛ (۲) فرایند: اعضا خود را معرفی کردند، قوانین گروه شامل محرمانه ماندن، احترام به نظر یکدیگر، تحمل دیدگاه‌های متفاوت و رعایت سکوت حین صحبت کردن هر یک از اعضا بیان شد. بحث درباره مهارت خودآگاهی و شناخت ابعاد جسمی، اجتماعی، روانی و معنوی خود و درک واقعی از نقاط مثبت و منفی خود توسط هر یک از اعضا به همراه حل تمرین در ارتباط با شناخت ابعاد خود در جلسه انجام شد.

جلسه دوم: (۱) هدف: یافتن معنا و هدف در زندگی؛ (۲) فرایند: یافتن دلیل برای موضوعات و چالش‌های زندگی و پیوند با نیروی متعالی و کمک به اکتشاف خود و پذیرش وظایف و مسئولیت‌های خود در زندگی و تعیین هدف‌های زندگی برای انجام وظایف و مسئولیت‌ها توسط هر یک از اعضا به همراه تمرین در ارتباط با مشخص کردن اهداف انجام شد.

جلسه سوم: (۱) هدف: بازیابی و شناسایی مسائل مربوط به طلاق در گروه؛ (۲) فرایند: صحبت کردن هر یک از اعضا درباره مسائل که با آن روبه‌رو بودند و بیان مشکلاتشان درباره طلاق والدینشان.

جلسه چهارم و پنجم: (۱) هدف: شناسایی مسائل مشترک مرتبط با طلاق والدین و مقابله هیجان‌محور و مسئله‌محور؛ (۲) فرایند: شناسایی مسائل مشترکی که اعضا در ارتباط با طلاق والدین خود تجربه کرده‌اند از جمله مشکلات در برقراری ارتباط درست با هر یک از والدین خود و افرادی که با آنان زندگی می‌کنند و احساس خشم و ناراحتی نسبت به آنان، مشکلات در برقراری ارتباط با دوستان و اقوام، نپذیرفتن شرایط کنونی و جدایی والدینشان؛ سپس به ارائه بازخورد و آموزش بر مبنای مقابله هیجان‌محور و مسئله‌محور که به ابزار سالم هیجان‌ها و رسیدن به آرامش، یافتن راه‌حلهایی برای بیرون آمدن از شرایط نامطلوب و ایجاد ارتباط صحیح با والدین و اطرافیان انجامید، پرداخته شد و پس از آن، تکلیف بر اساس محتوای آموزش برای برقراری ارتباط بهتر با والدین داده شد. در شروع جلسه بعد تکالیف جلسه پیش پیگیری شد و اعضا تشویق شدند یا اصلاح صورت گرفت.

جلسه ششم: (۱) هدف: توکل؛ (۲) فرایند: پیگیری تکلیف جلسه پیش و در جهت بیان مسائل به بیان بازخورد و آموزش بر مبنای توکل پرداخته شد که خداوند در همه حال لطف

درخواست همکاری از مدیر مدرسه و دانش‌آموزان، دو گروه ۱۰ نفره از دانش‌آموزان در گروه‌های مداخله و آزمایش جایگزین شدند و پرسش‌نامه بهزیستی روان‌شناختی ریف برای نمونه‌ها اجرا شد و سپس گروه آزمایش به صورت هفتگی در هشت جلسه مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت شرکت کردند. این جلسات هفته‌ای دو مرتبه در قالب جلسات دوساعته برگزار شد و گروه کنترل هیچ مداخله درمانی دریافت نکردند و بدون وقفه بعد از اتمام جلسات و در یک نوبت، پس از آزمون اجرا شد.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

پرسش‌نامه بهزیستی روان‌شناختی ریف: ریف این پرسش‌نامه را در سال ۱۹۸۹ طراحی کرده است. این آزمون ۸۴ سؤال و ۶ عامل را در بر می‌گیرد. در این پرسش‌نامه هر عامل از ۱۴ سؤال تشکیل می‌شود که از آزمودنی خواسته می‌شود سؤالات را بخواند و قضاوت درباره خودش را روی یکی از گزینه‌های کاملاً مخالف = ۱، تا حدودی مخالف = ۲، خیلی کم مخالف = ۳، خیلی کم موافق = ۴، تا حدودی موافق = ۵ و کاملاً موافق = ۶ علامت‌گذاری کند. ۴۷ سؤال به صورت مستقیم و ۳۷ سؤال معکوس نمره‌گذاری می‌شود. بالاترین نمره این پرسش‌نامه ۵۰۴ و پایین‌ترین نمره آن ۸۴ است که نمره بالاتر نشان‌دهنده بهزیستی روان‌شناختی بهتر است. ریف به منظور هنجاریابی مقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی، این آزمون را برای نمونه‌ای ۳۲۱ نفری اجرا کرد. وی ضریب همسانی زیرمقیاس‌های این پرسش‌نامه را بدین شرح گزارش کرده است: خودمختاری = ۰/۷۶، تسلط بر محیط = ۰/۹۰، رشد فردی = ۰/۸۷، ارتباط مثبت با دیگران = ۰/۹۱، زندگی هدفمند = ۰/۹۰ و پذیرش خود = ۰/۹۳. پایایی حاصل از روش بازآزمایی زیرمقیاس‌ها نیز در یک نمونه ۱۱۷ نفری و در فاصله شش هفته بین ۰/۸۱ تا ۰/۸۵ بوده است. بیانی و همکاران به منظور هنجاریابی مقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی در ایران آن را برای نمونه‌ای متشکل از ۱۴۵ دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آزادشهر اجرا کرده‌اند. ضریب پایایی به روش بازآزمایی پرسش‌نامه بهزیستی روان‌شناختی ریف ۰/۸۲ و خرده‌مقیاس‌های پذیرش خود، روابط مثبت با دیگران، خودمختاری، تسلط بر محیط، زندگی هدفمند و رشد شخصی به ترتیب ۰/۷۱، ۰/۷۷، ۰/۷۸، ۰/۷۷، ۰/۷۰ و ۰/۷۸ به دست آمده که از نظر آماری معنادار است (۲۷).

برنامه‌های مداخلاتی به کاررفته در پژوهش حاضر بر اساس الگوی آموزش مهارت‌های معنوی دکتر بوالهروی و همکاران بوده است (۲۸).

جلسه هشتم: (۱) هدف: ذکر و اتمام جلسات؛ (۲) فرایند: در جهت بیان مسائل به ارائه بازخورد و آموزش بر مبنای ذکر پرداخته شد؛ یاد خدا و کسب آرامش هنگام مواجه شدن با مسائل و جمع بندی نهایی از جلسات و بازخورد اعضا نسبت به جلسات و پرکردن پرسش نامه بهزیستی روانی و پایان جلسه.

یافته‌ها

اطلاعات توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش در دو گروه به تفکیک مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون در جدول شماره ۱ آمده است.

و رحمت خود را نسبت به بندگان دارد و انسان‌ها در حوادث زندگی تنها نیستند و تکیه و اعتماد به خداوند در همه شرایط موجب ایجاد آرامش برای تصمیم‌گیری درست می‌شود؛ و دادن تکلیف مبنی بر فکر کردن به آموزش مرتبط با مسائل اعضای گروه.

جلسه هفتم: (۱) هدف: بخشیدن؛ (۲) فرایند: در جهت بیان مسائل مربوط به نپذیرفتن شرایط و داشتن احساس خشم و ناراحتی نسبت به والدین و دیگران، شناخت بخشش و آثار آن و آسیب‌های نبخشیدن و انجام تمرین در جلسه برای پذیرش بخشش اطرافیانی که از آنان خشمگین‌اند و آنان را نبخشیده‌اند.

جدول ۱) میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش در دو گروه آزمایش و کنترل

متغیرهای پژوهش	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
	گروه آزمایش	گروه کنترل	گروه آزمایش	گروه کنترل
میانگین (انحراف معیار)	۵۱/۷۰ (۱۱/۶۰)	۵۱/۰۰ (۱۱/۲۲)	۵۱/۶۰ (۸/۵۰)	۵۱/۶۰ (۱۰/۴۷)
پدیرش خود	۸۷۵۶۴/۰۰	۵۶/۰۰ (۶/۰۶)	۷۲/۵۰ (۶/۵۰)	۵۸/۳۰ (۸/۳۸)

بیشتر از ۰/۰۵ بود؛ بنابراین فرض طبیعی بودن توزیع داده‌های پژوهش تأمین شد. علاوه بر این، بررسی مفروضه برابری واریانس‌ها با آزمون لوین نشان داد در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون بین واریانس گروه‌ها ($F=۰/۲۶$ و $P=۰/۸۷$)، متغیر روابط مثبت با دیگران ($F=۰/۳۳$ و $P=۰/۳۲$) و همچنین متغیر پذیرش خود ($F=۰/۹۴$ و $P=۰/۰۰۵$) تفاوت معناداری وجود داشت.

همان‌طور که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد، میانگین و انحراف معیار متغیر مورد بررسی پژوهش (ارتباط مثبت با دیگران و پذیرش خود) در گروه آزمایش در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت چشمگیری داشت ولی در گروه کنترل تفاوت چشمگیری مشاهده نشد. در ادامه به منظور بررسی بهتر نتایج از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد. پیش از بررسی و آزمون فرضیه‌های پژوهش، طبیعی بودن داده‌ها با آزمون کولموگروف اسمیرنوف بررسی شد. نتایج نشان داد مقدار P

جدول ۲) نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری بر نمرات تعدیل شده مولفه روابط مثبت با دیگران

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	P-value	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون روابط مثبت با دیگران	۲۸/۹۰	۱	۰/۵۰	۰/۴۸	۰/۰۲	۰/۱۰
گروه	۹۴۸/۴۰	۱	۱۶/۳۹	۰/۰۰۱	۰/۴۹	۰/۹۶
خطا	۹۸۳/۶۹	۱۷				
کل	۸۷۵۶۴/۰۰	۲۰				

با توجه به نتایج جدول شماره ۲، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین گروه آزمایش و کنترل در متغیر روابط مثبت با دیگران در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار بود ($F=۸/۷۷$ و $P<۰/۰۰۰۱$)؛ بنابراین، مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت با ۰/۹۵ درصد اطمینان بر روابط مثبت با دیگران

دختران، بعد از طلاق والدین مؤثر است و ۰/۴۹ درصد از تغییرات واریانس در نمرات پس‌آزمون متغیر مستقل است. بنابراین فرضیه پژوهش با ۹۵ درصد اطمینان تأیید می‌شود و می‌توان ادعا کرد که مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت بر روابط مثبت با دیگران دختران بعد از طلاق والدین مؤثر است.

جدول ۳) نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری بر نمرات تعدیل‌شده مؤلفه پذیرش خود

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	P-value	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون پذیرش خود	۴۵۹/۸۶	۱	۶/۶۲	۰/۰۲	۰/۲۸	۰/۶۸
گروه	۱۲۷۷/۰۷	۱	۱۸/۰۴	۰/۰۰۰۱	۰/۵۲	۰/۹۸
خطا	۱۱۷۹/۴۳	۱۷				
کل	۷۴۳۶۹/۰۰	۲۰				

آسیب‌دیدگی روابط بین والدین و کودک می‌شود (۳۱). کودکان طی فرایند طلاق و پس از آن با بحران‌های شدید جسمانی، احساسی و تحولات اجتماعی روبه‌رو می‌شوند که باید خود را با آنها سازگار کنند. بیشتر کودکان در مقابل امنیت عاطفی و هنگام تنها ماندن و بی‌اعتنایی به ایشان، آسیب‌پذیرند (۳۲).

مداخلات معنوی موجب می‌شود معنویت در افراد درونی و فعال شود و این موضوع سبب می‌شود که آنان از حس اخلاقی و نوع‌دوستی قوی و حاکمیت بر نفس خود برخوردار گردند، انگیزه اصلی خود را در انسان و حفظ کرامت او به‌منظور تقرب به درگاه خداوند جستجو کنند و با روی آوردن به معنویات سلامت خود و دیگران را حفظ نمایند (۳۳). تصمیم به بخشیدن و شروع فرایند بخشش، که یکی از عوامل اصلی مداخلات معنوی محسوب می‌شود، توانسته است از طریق کاهش خلق منفی، افزایش عزت نفس و بهبود روابط بین فردی، بر ارتباط مثبت با دیگران مؤثر واقع شود. از آنجایی که فرزندان در خانواده‌های طلاق در برقراری ارتباط با والدین، اطرافیان و همسالان دچار ضعف هستند مداخله معنویت بر ارتباط دیگران مؤثر است و می‌توان از مداخلات معنویت برای بهبود ارتباط مثبت با دیگران سود جست. پژوهش‌ها نیز نشان می‌دهد که بخشش‌درمانی با ایجاد احساسات صلح‌جویانه نسبت به خود و دیگران سبب ارتقای بهزیستی روانی فرد می‌شود (۳۴). پژوهش حاضر نیز نشان داد که مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت بر پذیرش خود دختران، بعد از طلاق والدین مؤثر است ($P < 0/05$). این یافته با نتایج پژوهش‌های کرمی و همکاران (۲۱)، اژدری فرد و همکاران (۲۵) و یانکر و همکاران (۲۰) همسو است.

پذیرش اشتباهات خویش و نیز آگاهی از کاستی‌های خود، یکی از ویژگی‌های بسیار مهم داشتن شخصیتی کامل و تکامل‌یافته است. بهزیستی روانی بیانگر این است که افراد چه احساسی از خودشان دارند و شامل پاسخ‌های هیجانی افراد، رضایتمندی از زندگی و قضاوت درباره کیفیت زندگی می‌شود

با توجه به نتایج جدول شماره ۳، پس از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت بین گروه آزمایش و کنترل در متغیر پذیرش خود در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار بود ($P < 0/0001$) و ($F = 8/77$)؛ بنابراین، مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت با ۰/۹۵ درصد اطمینان بر پذیرش خود دختران بعد از طلاق والدین مؤثر است و ۰/۵۲ درصد از تغییرات واریانس در نمرات پس‌آزمون متغیر مستقل است. بنابراین، فرضیه پژوهش با ۹۵ درصد اطمینان تأیید می‌شود و می‌توان ادعا کرد که مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت بر پذیرش خود دختران پس از طلاق والدین مؤثر است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت بر روابط مثبت با دیگران دختران، پس از طلاق والدین مؤثر است ($P < 0/05$) و ۰/۴۹ درصد از تغییرات واریانس در نمرات پس‌آزمون ناشی از مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت است. این یافته با نتایج پژوهش‌های اوتاوا (۱۹)، گوک ماری و همکاران (۲۲)، برزگر فروویی و پاک‌سرشت (۲۳) و ریو هیم و گرینبرگ (۲۴) همسو است. در تحلیل این یافته می‌توان گفت که ارتباط‌های مؤثر با دیگران موجب شکوفایی افراد و بهبود کیفیت زندگی می‌شود؛ این در حالی است که ارتباط غیرمؤثر مانع شکوفایی و حتی ابزاری برای سلب آسایش و آرامش روان انسان است (۲۹). پژوهش‌ها نشان می‌دهد افراد با توانمندی‌های بالا در روابط مثبت با دیگران و در موقعیت‌های اجتماعی نمرات بیشتری در همدلی، خودبازبینی و خودکنترلی کسب می‌کنند (۳۰). در صورت وجود بهزیستی روان‌شناختی، افراد در قالب هنجارها و پیوندهای اجتماعی موجود در تعامل‌های اجتماعی، قابلیت‌های خود را افزایش می‌دهند؛ این امر موجب می‌شود که افراد از نظر روانی از آسایش و آرامش مطلوبی برخوردار شوند و در زندگی احساس بهزیستی روانی کنند (۲۹). طلاق معضلی اجتماعی است که سبب ازهم‌پاشیدگی و

مثبت با دیگران و پذیرش خود مؤثر باشد و به ارتقای سلامت روان و بهزیستی روانی فرزندان خانواده‌های طلاق منجر شود.

محدودیت‌های پژوهش

نپذیرفتن سازمان‌ها برای دسترسی به نمونه‌های پسر و همچنین همکاری محدود نمونه‌های پسر برای حضور در مداخلات، سبب شد تا از آنان در پژوهش حاضر استفاده نشود که از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر به شمار می‌رود.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود برنامه مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت به‌طور گسترده برای فرزندان خانواده‌های طلاق در کلیه مدارس و درمانگاه‌های روان‌درمانی و مشاوره استفاده شود.

قدردانی

از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه الزهرا (س) که تأمین‌کننده هزینه این پژوهش بوده‌اند، همچنین از مدیران، مربیان و دانش‌آموزانی که پژوهشگران را در انجام این پژوهش یاری رسانده‌اند صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله حاصل طرح پژوهشی مصوب دانشگاه الزهرا (س) با شماره ۹۹۹/۳/۹۶۵ است. کمیته اخلاق در پژوهش‌های زیست‌پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی این پژوهش را تأیید کرده است.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، معاونت محترم پژوهشی دانشگاه الزهرا (س) تأمین‌کننده هزینه این پژوهش بوده‌اند.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

نظارت بر پژوهش و برنامه‌ریزی مداخله: مؤلف اول؛ و برنامه‌ریزی و اجرای مداخله، گردآوری داده‌ها و نگارش

(۳۵). در همین زمینه نتایج پژوهش‌ها نشان داده است که افراد معتقد و عمل‌کننده به باورهای دینی در مقابله با مشکلات و شرایط ناگوار زندگی توانایی بیشتری دارند و در زمینه‌های مختلف می‌توانند عملکرد خود را بالا نگه دارند و کمتر دچار مشکل شوند. هنگامی که مسئله‌ای مانند طلاق رخ می‌دهد، فرد احساس دردمندی و تنهایی، ناامیدی از کمک دیگران و افزایش دردهای جسمی یا روانی می‌کند که باور به قدرت خداوند و نیایش او و سر نهادن به خواست و اراده الهی در تسکین دردها به انسان کمک می‌کند. در این حال است که نیازهای روحی تأمین می‌شود، سرمایه‌های اخلاقی تبلور می‌یابد و انسان توان آن را می‌یابد که آرامش یابد و تنش را تجربه نکند (۳۶).

بخشش از جمله مداخلات معنوی است که بر پذیرش خود مؤثر می‌باشد. پژوهش‌ها نشان داده که بخشش با عزت نفس بالاتر، افسردگی، اضطراب صفت و اضطراب حالت پایین‌تر مرتبط است (۳۷). همچنین مطالعات نشان داده که مداخلات مبتنی بر بخشش موجب افزایش عاطفه مثبت و عزت نفس و کاهش عاطفه منفی می‌شود؛ به عبارتی در افرادی که این مداخله را دریافت کرده‌اند، ابراز هیجانات منفی نظیر اضطراب و افسردگی به‌طور چشمگیری کاهش می‌یابد، درحالی‌که سطح هیجانات مثبت مانند امید افزایش می‌یابد (۳۷). نتایج فراتحلیل بخشش‌درمانی بر بهزیستی روان‌شناختی نوجوانان و جوانان نشان می‌دهد که مداخلات بخشش به‌صورت معناداری در کاهش میزان افسردگی، خشم و خصومت، استرس و پریشانی اثربخش است و همچنین توانسته سطح عواطف مثبت را ارتقا دهد (۳۴). از دیگر مؤلفه‌های معنوی تأثیرگذار بر پذیرش خود، خودآگاهی و شناخت نقاط ضعف و قوت است که بر پذیرش خود که مبتنی بر خودسنجی واقع‌بینانه، آگاهی از اشتباهات و محدودیت‌های خود بنا شده است، نقش دارد و با یافته پژوهش حاضر مبنی بر تأثیر مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت بر پذیرش خود، مطابق است.

در مجموع می‌توان گفت برنامه مشاوره گروهی مبتنی بر معنویت با بازشناسی مسائل مشترک در گروه منجر به ایجاد تعامل مناسب و همدلی بین اعضا می‌شود و از آنجایی که فرزندان طلاق با مسائل متعددی روبه‌رو هستند از جمله ارتباط مؤثر با خانواده، دوستان و اطرافیان و داشتن نگرش مثبت درباره خود؛ مداخلات معنوی می‌تواند با شناخت نقاط ضعف و قوت در آنان هدفمندی در زندگی، بخشیدن دیگران و کاستن از خشم نسبت به اطرافیان، ایجاد آرامش در برقراری ارتباط

مقاله: مؤلفان دوم و سوم.

References

- Research in Clinical Psychology and Counselings. 2016;6(1):5-23. (Full Text in Persian)
13. Asefi R, Alipur A, Saffariniya M. Moghayeseh-ye Asarbakhshi-ye Ma'naviat-darmani va Tarhvareh-darmani bar Afsordegi-ye Daneshjooyan-e Afsordeh. Ravanshenasi va Din. 2014;2(34):27-42. (Full Text in Persian)
14. Sotoodeh H, Shakerinia I, Jobaneh RG, Kheyraati M, Seddigh MH. Role of Family Health and Spiritual health on Nurses Psychological Wellbeing. Medical History Journal. 2016;7(25):161-84. (Full Text in Persian)
15. Taghizade ME, Miralaie MS. Study of spiritual group therapy on increase of resiliency in female multiple sclerosis patients in Esfahan. Health psychology. 2013;2(7):82-102. (Full Text in Persian)
16. Mirzai Far F. Study of the Effectiveness of Complementary Therapies Using Group Counseling on Mental Health of MS Patients. Tehran: Alzahra University; 2015. (Full Text in Persian)
17. Albemuth RF. A spiritual strategy for counseling and psychotherapy. 2005.
18. Fagan PF, Churchill A. The effects of divorce on children. Marri Research. 2012;1:1-48.
19. Ottaway A. The impact of parental divorce on the intimate relationships of adult offspring: a review of the literature. Graduate journal of counseling psychology. 2010;2(1):5.
20. Yonker JE, Schnabelrauch CA, DeHaan LG. The relationship between spirituality and religiosity on psychological outcomes in adolescents and emerging adults: A meta-analytic review. Journal of adolescence. 2012;35(2):299-314.
21. Karami S, Dehghani Y, Saadatizade M. The Relationship between Self-esteem and Mental Health with Psychological Well-being of Divorced and Normal Children in Year 1393 in Kohgilouyeh. National Conference on Science and Technology of Iran, Association for the Promotion of Basic Sciences and Technology. 2014. (Full Text in Persian)
22. Goeke-Morey MC, Taylor LK, Merrilees CE, Shirlow P, Cummings EM. Adolescents' relationship with God and internalizing adjustment over time: The moderating role of maternal religious coping. Journal of Family Psychology. 2014;28(6):749.
23. Barzegarbafooei K. The Effectiveness of spiritual treatment education on psychological well-being and study performance of girl students from Islam point of view. Akhlagh Religious Extension Quarterly. 2014;10(38):126-52. (Full Text in Persian)
24. Revheim N, Greenberg WM. Spirituality matters: Creating a time and place for hope. Psychiatric rehabilitation journal. 2007;30(4):307-10. (Full Text in Persian)

1. Sayadi G, Golmohammadian M, Rashidi A. Effectiveness of Schema Therapy on the Feeling of Inferiority among the Adolescent Girls of Divorced Families. Research in Clinical Psychology and Counseling. 2017;7(1):89-100. (Full Text in Persian)
2. Wallerstein JS, Blakeslee S. Second chances: Men, women, and children a decade after divorce: Houghton Mifflin Harcourt; 2004.
3. Arkes J. The temporal effects of divorces and separations on children's academic achievement and problem behavior. Journal of divorce & remarriage. 2015;56(1):25-42.
4. Weaver JM, Schofield TJ. Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. Journal of Family Psychology. 2015;29(1):39.
5. Wallerstein J, Lewis J, Packer Rosenthal S. Mothers and their children after divorce: Report from a 25-year longitudinal study. Psychoanalytic Psychology. 2013;30(2):167.
6. Yaghoobi K, Sohrabi F, Mofidi F. A Comparative study of the degree of aggression among divorced and not divorced children. Psychology Studies. 2011;7(1):97-110. (Full Text in Persian)
7. Bakhshizadeh M. The Effectiveness of Forgiveness Education on the Psychological Well-being and Happiness of Mothers of Students with Special Learning Disabilities in Tabas. Birjand: Islamic Azad University, Birjand Branch: Faculty of Education & Psychology; 2017. (Full Text in Persian)
8. Hetherington EM, Stanley-Hagan M. The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines. 1999;40(1):129-40.
9. Iman MT, Yadali Jamaloei Z. The Relation Between Mental Well-Being and Marital Satisfaciton. Applied Sociology. 2013;23(4):1-24. (Full Text in Persian)
10. Hushyari J, Mahdi Safooraii Parizi M, Newsha B. Comparing Spiritual Well-Being, Psychological Well-Being and Family Efficiency among University and Seminary Students. Ravanshenasi va Din. 2016;8(3):71-91. (Full Text in Persian)
11. Iman MT, Aghamiri F. A Survey of Cultural and Psychological Factors affecting Mothers' Psychological well-being: A Case Study of "Empty Nest" in Sari. Quarterly Journal of Women and Society. 2012;3(9):1-20. (Full Text in Persian)
12. Kamari S, Fooladchang M. Effectiveness of spirituality therapy training based on positivity on life expectancy and life satisfaction in adolescents. J

25. Azhdarifard P, Ghazi G, Nooranipoor R. The Impact of Teaching Gnosticism and Spirituality on Students' Mental Health. *Modern Thoughts in Education*. 2010;5(2):105-27. (Full Text in Persian)
26. Ebrahimi Barmi B, Hosseini M, Abdi K, Bakhshi E. The Relationship of Spiritual Intelligence and Rehabilitation Staff's Perceived Stress in Welfare Organizations Centers in Tehran and Shemiranat: 2017. *Archives of Rehabilitation*. 2018;19(3):228-37.
27. Bayani AA, Mohammad Koochekya A, Bayani A. Reliability and validity of Ryff's psychological well-being scales. *Iranian journal of psychiatry and clinical psychology*. 2008;14(2):146-51. (Full Text in Persian)
28. Bolhari J, Ghoobaribonab B, Ghahari S, Mirzaei M, Raghebian R, Doosalivand H. *Spiritual skills training*. Tehran: Tehran University; 2013. (Full Text in Persian)
29. Akbarzadeh D, Akbarzadeh H, Ahmadi E. Correlation between Assertiveness, Psychological Well-being, and Aggression with Social Anxiety. *Qom University of Medical Sciences Journal*. 2015;9(1):22-9. (Full Text in Persian)
30. Rahmani M, Amini N, Siratisabet Foumani Z. Investigate the relationship between cognitive distortions and psychological well-being with marital disenchantment in couples applicant divorce. *Journal of Educational Psychology*. 2015;5(2):29-39. (Full Text in Persian)
31. Mokhtari M, Mirfardi A, Mahmoudi E. A study of social factors influencing tendency towards divorce in Yasouj. *Journal of Applied Sociology the University of Isfahan*. 2014;25(1):141-57. (Full Text in Persian)
32. Ghamari Givi H, Khoshnoodniay Chomachaei B. Comparison of social skills, mental health and academic performance in children with divorced, divorcing and intact parents. *Family Research*. 2016;12(1):69-92. (Full Text in Persian)
33. Esmaeili M, Basiri N. Efficacy Spirituality Therapy and Meta-Cognitive Therapy on the Psychological Well-being of Veterans and Martyrs' Daughter. *Journal of Psychology*. 2017;21(3):269-83. (Full Text in Persian)
34. Asadi M, Sohrabi F, Borjali A. The effect of forgiveness therapy on aggression and empathy of delinquent youth boys. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal (RRJ)*. 2016;5(2):187-208. (Full Text in Persian)
35. TamanaiFar MR, Salami Mohamad Abadi F, Dashtban Zadeh S. Psychological Welfare and Its Relationship to Support and Happiness. *Journal of Behavioral Sciences*. 2014;5(18):53-74. (Full Text in Persian)
36. Asad-Pur I, Burqai SS, Zadeh FB. Predicting the Quality of Life, Hope and Psychological Well-being in Divorced Women Based Religious Commitment. *Majaleh Eslam va Pajuheshhaye Ravanshenakhti*. 2016;2(5):79-94. (Full Text in Persian)
37. Asadollahi F, Neshatdoost Hamid T, Kalantary M, Mehrabi HA, Afshar H, Daghighzadeh H. Effectiveness of spiritual therapy on somatic symptoms in female patients with irritable bowel syndrome. *Research in Behavioural Sciences*. 2014;12(3):317-27. (Full Text in Persian)